

Jan Grajewski

Tryb ścigania na wniosek w kontekście postępowań szczególnych dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. (Dz. U. Nr 29, poz. 156)

Palestra 27/1-2(301-302), 64-72

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Właśnie takie akty prawne są w tej chwili w trakcie opracowywania. Świadczą o tym odpowiedzi Biura Prac Sejmowych Sejmu PRL z dnia 12 marca 1980 r. — BPS/S. 170-6526/80 i Gabinetu Ministra Rolnictwa z dnia 20 marca 1980 r. — GM pr. 041/80 na moje pismo z dnia 28 stycznia 1980 r., wystosowane z propozycjami legislacyjnymi do przewodniczącego Podkomisji do rozpatrzenia projektu ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska. Otóż z treści powyższej odpowiedzi Ministra Rolnictwa z dnia 20 marca 1980 r. wynika, że:

1) w opracowaniu są w tej chwili dwa akty prawne, a mianowicie projekt ustawy o chowie i hodowli zwierząt gospodarskich oraz środków ich żywienia tudzież rozporządzenie Ministra Rolnictwa w sprawie zasad stosowania chemicznych środków w rolnictwie zapobiegających zatruciu zwierząt gospodarskich jako aktu wykonawczego do projektowanej ustawy. Nie trzeba dodawać, że przez pojęcie „zwierząt gospodarskich” rozumie się także pszczoły;

2) „Palestra” odegra historyczną rolę w powstaniu polskiego prawodawstwa pszczelarzkiego, skoro „postulaty zawarte w (...) artykule pt. «Ochrona prawna pszczół przy zabiegach zwalczania szkodników roślin», zamieszczonym w nrze 2/77 «Palestry»,¹ wykorzystane zostaną przez Ministerstwo przy opracowywaniu” (cytat z pisma Ministerstwa — uwaga moja D.G.) powyższych dwóch aktów prawnych

¹ Jest to artykuł autora niniejszego opracowania (*Red.*).

JAN GRAJEWSKI

TRYB ŚCIGANIA NA WNIOSEK W KONTEKŚCIE POSTĘPOWAŃ SZCZEGÓLNYCH DEKRETU Z DNIA 12 GRUDNIA 1981 R. (Dz. U. Nr 29, poz. 156)

Artykuł omawia problemy procesowe ścigania na wniosek — w kontekście postępowania doraźnego, uproszczonego oraz przyspieszonego, które zostały wprowadzone dekretem z dnia 12 grudnia 1981 r. o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego.

Ściganie na wniosek, charakteryzujące się istotnym wpływem uprawnionych podmiotów na byt postępowania karnego, wymaga konfrontacji z rozwiązaniami przyjętymi w dekrete z dnia 12 grudnia 1981 r. o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego (Dz. U. Nr 29, poz. 156). Potrzeba takiej analizy wynika przede wszystkim z niektórych problemów procesowych rodzących się na tle postępowania doraźnego, a także z istotnych odstępstw od „modelu” postępowania szczególnych znanych kodeksowi postępowania karnego.

1. Postępowanie doraźne a tryb ścigania na wniosek dowódcy jednostki wojskowej

W świetle art. 1 ust. 1 pkt 1 dekretu o postępowaniach szczególnych rygorom trybu doraźnego poddane zostały dwa występkę ścigane na wniosek dowódcy jednostki wojskowej. Są to: samowolne opuszczenie jednostki wojskowej na czas poniżej dwóch dni kalendarzowych przez żołnierza poprzednio skazanego lub ukaranego za tego rodzaju czyn — art. 303 § 2 k.k.¹ oraz niewykonanie lub odmowa wykonania rozkazu — art. 309 § 1 k.k. W związku z powyższym rodzi się pytanie, czy przez fakt inkorporacji obu tych przestępstw do kręgu czynów karalnych ściganych w trybie doraźnym stały się one przestępstwami ściganymi z urzędu, czy też nadal zachowują „status” przestępstwa ściganego na wniosek dowódcy jednostki wojskowej.

Wydaje się, że należy zaakceptować wykładnię, iż przestępstwa te w dalszym ciągu należą do tzw. wojskowych przestępstw wnioskowych. Za takim stanowiskiem przemawia przede wszystkim art. 5 cytowanego dekretu stanowiący, że w postępowaniu doraźnym stosuje się przepisy kodeksu postępowania karnego i innych ustaw o postępowaniu karnym, jeżeli przepisy dekretu nie stanowią inaczej. Wspomniany dekret nie uchylił jednak przepisu art. 576 § 1 k.p.k. uprawniającego prokuratora wojskowego do wszczęcia postępowania karnego o wojskowe przestępstwa wnioskowe bez wniosku dowódcy jednostki, jeżeli według jego oceny wymagają tego względy dyscypliny wojskowej. Podobnie nie został zmieniony ani uchylony przepis art. XV § 1 przepisów wprowadzających kodeks karny, w myśl którego m.in. na wniosek ścigane są przestępstwa, co do których takiego wniosku wymaga kodeks karny.

W związku z powyższą kwestią warto też odnieść się do podobnej problematyki, jaka się zrodziła na tle zakresu przedmiotowego trybu przyspieszonego w kodeksie postępowania karnego (art. 447 § 1 k.p.k.) i która może być wskazówką interpretacyjną do rozwiązania omawianego zagadnienia. Początkowe zapatrywanie, jakoby sam fakt inkorporacji niektórych przestępstw wnioskowych (art. 167 § 1 i 212 § 1 k.k.) do trybu przyspieszonego przekształcił je w przestępstwa ścigane z urzędu,² nie ostało się tak w literaturze jak i w orzecznictwie. Ślusznie bowiem zwrócono uwagę, że brak jest stosownej normy uchylającej wymaganie założenia wniosku przy przestępstwach ściganych na wniosek, co powoduje, że również w trybie przyspieszonym złożenie takiego wniosku jest warunkiem dopuszczalności ścigania. Gdyby ustawodawca zamierzał przestępstwa rozpatrywane w trybie przyspieszonym inkorporować do przestępstw ściganych z urzędu, to uczyniłby to

¹ Na marginesie warto wspomnieć, że w opracowanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości Projekcie zmian kodeksu karnego (Wyd. Prawn., Warszawa 1981) proponuje się w ogóle skreślenie tego czynu z kategorii wojskowych przestępstw. W piśmiennictwie podnosi się, że przyczyną zmiany w tym zakresie jest fakt, iż czyn ten znamionuje się małym stopniem szkodliwości społecznej, oraz okoliczność, iż np. w 1980 r. za taki występ popełniony bez zbiegu z innymi przestępstwami, skazano tylko dwóch żołnierzy. Por. W. Sieracki: Kilka uwag na tle propozycji nowelizacyjnych niektórych przepisów kodeksu karnego, WPP nr 3/1981, s. 36. Por. także J. Grajewski: Ściganie na wniosek dowódcy jednostki wojskowej w świetle doktryny i orzecznictwa oraz projektów zmian przepisów prawa materialnego i procesowego, WPP nr 2/1982, s. 152.

² Por.: A. Kordik (w.): Z. Kegel, A. Kordik, M. Lępczyńska: Polski proces karny, cz. II i III, Warszawa-Wrocław 1971, s. 219; A. Gaberle: Umorzenie postępowania przygotowawczego w polskim prawie karnym, Warszawa 1972, s. 208. A. Gaberle odstąpił w późniejszej publikacji od tego poglądu (por. jego pracę wymienioną w następnym przypisie).

przez normę szczególną, tak jak uczynił to z przestępstwami prywatnoskargowymi przez normę art. 447 § 1 zdanie drugie k.p.k.³

Powyższe ustalenia prowadzą więc do ogólnej tezy, że zaszeregowanie przestępstwa do określonego postępowania szczególnego, z którym łączą się surowsze konsekwencje karnomaterialne czy odstępstwa od zasadniczego modelu uprawnień procesowych oskarżonego (podejrzanego), następuje w drodze wyraźnego przepisu ustawowego.⁴ Jednocześnie jednak ten sam warunek odnieść należy do zmiany trybu ścigania określonego przestępstwa z trybu prywatnoskargowego albo trybu wnioskowego na bezwarunkowy tryb publicznoskargowy.⁵ Milczenie ustawy w tym względzie nie oznacza nic innego jak brak zmiany w zakresie uprawnień procesowych podmiotów uprawnionych do inicjowania postępowania karnego.

Ustaliwszy więc, że poddane rygorom trybu doraźnego przestępstwa ścigane na wniosek dowódcy nie utraciły atrybutu wojskowych przestępstw wnioskowych, należy teraz odpowiedzieć na pytanie: czy wydane przez prokuratora wojskowego postanowienie o prowadzeniu sprawy w trybie postępowania doraźnego (art. 6 ust. 1 cyt. dekretu) jest jednoznaczne z decyzją prokuratora o wszczęciu postępowania karnego w trybie art. 576 § 1 k.p.k.? Udzielenie odpowiedzi na to pytanie wymaga ustalenia skutków procesowych, jakie się rodzą w związku z decyzją o wszczęciu postępowania doraźnego. Postanowienie prokuratora o prowadzeniu sprawy w trybie postępowania doraźnego nie zastępuje postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego. Ta decyzja procesowa wydana zostaje jednocześnie z postanowieniem o wszczęciu postępowania (art. 6 ust. 1), przy czym ta ostatnia decyzja może być wynikiem zarówno wniosku dowódcy jednostki, jak i wynikiem oceny prokuratora wojskowego, że mimo braku wniosku dowódcy względy dyscypliny wojskowej wymagają wszczęcia postępowania karnego (art. 576 § 1 k.p.k.). Nie wolno także zapominać, że postanowienie prokuratora o prowadzeniu sprawy w trybie doraźnym może być nie tylko zaskarżone (art. 6 ust. 2) lub uchylone przez prokuratora z urzędu w toku postępowania przygotowawczego (art. 6 ust. 3), ale także podlega ono kontroli sądu. Zgodnie bowiem z treścią przepisu art. 6 ust. 4 omawianego dekretu, przed skierowaniem sprawy na rozprawę główną sąd na posiedzeniu rozstrzyga z urzędu o zasadności rozpoznania sprawy we wskazanym w akcie oskarżenia trybie postępowania doraźnego.

Skutkiem postanowienia o prowadzeniu sprawy w trybie doraźnym nie jest więc wszczęcie postępowania przygotowawczego w ogóle, lecz decyzja o prowadzeniu prawnie dopuszczalnego postępowania przygotowawczego w postępowaniu szczególnym, które jest przewidziane w omawianym dekrete. Dla prowadzenia określonej sprawy w trybie doraźnym muszą zachodzić przewidziane w dekrete przesłanki szczególne, które jednak muszą być poprzedzone istnieniem przesłanek procesowych

³ Por.: A. Kaftal: Niektóre zagadnienia ścigane na wniosek w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, „Probl. Praworządności” nr 2/1972, s. 85; A. Gaberle: Postępowanie przyspieszone w polskim procesie karnym, Warszawa-Kraków 1975, s. 28; Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 20 marca 1974 r. VI KZP 33/73, OSPiKA nr 11/1974, poz. 237; S. Dałkowski: Glosa, tamże, s. 501-503; J. Grajewski: Konsekwencje procesowe oświadczenia pokrzywdzonego o niezadaniu ścigania sprawcy przestępstwa wnioskowego, PiP nr 6/1977, s. 74.

⁴ Na przykład: przepisy art. 515-516 i 576 § 2 k.p.k. w odniesieniu do postępowania w stosunku do nieobecnych; przepis art. 447 § 1 k.p.k. w odniesieniu do postępowania przyspieszonego; przepis art. 1 ust. 1 pkt 1 i art. 4 dekretu o postępowaniach szczególnych.

⁵ Na przykład: art. 447 § 1 zdanie drugie k.p.k. w odniesieniu do postępowania przyspieszonego; art. 576 § 1 i art. 577 § 1 k.p.k. w odniesieniu do postępowania karnego w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych.

ogólnych, warunkujących dopuszczalność postępowania w zwykłym trybie procesu. W omawianej sytuacji wszczęcie postępowania w trybie doraźnym następuje jednocześnie ze wszczęciem postępowania przygotowawczego na podstawie wniosku dowódcy jednostki wojskowej bądź też na podstawie uprawnienia wynikającego dla prokuratora wojskowego z przepisu art. 576 § 1 k.p.k. Mając na uwadze wyraźne wymaganie ustawy o „jednoczesności” wydania obu tych decyzji procesowych i podkreślając wyjątkowy charakter tego trybu szczególnego, należy akceptować wykładnię, w myśl której wydanie postanowienia o prowadzeniu sprawy w trybie postępowania doraźnego dopiero po wydaniu postanowienia o wszczęciu postępowania karnego — nie pociąga już za sobą zastosowania trybu doraźnego w sprawie. W wypadku takim postępowanie karne toczy się w trybie zwyczajnym.⁶ W związku z koniecznością umożliwienia sądowi kontroli (art. 6 ust. 4) zachowania przez prokuratora jednoczesności tych decyzji słuszny wydaje się postulat, by oba wspomniane postanowienia zawarte były w jednym dokumencie procesowym.⁷

Uchylenie postanowienia o prowadzeniu sprawy w trybie doraźnym nie jest decyzją kończącą postępowanie w ogóle, lecz jedynie orzeczeniem uchylającym prowadzenie danej sprawy w trybie szczególnym. Wynika to *expressis verbis* z przepisu art. 6 ust. 5 dekretu, w myśl którego w razie uchylenia postanowienia o prowadzeniu sprawy w trybie postępowania doraźnego przez prokuratora lub zmiany wskazanego w akcie oskarżenia trybu postępowania doraźnego przez sąd, postępowanie karne w sprawie prowadzone jest w dalszym toku w trybie postępowania zwyczajnego.

2. Postępowanie doraźne a tryb ścigania na wniosek pokrzywdzonego

Przepis art. 1 ust. 1 pkt 1 dekretu o postępowaniach szczególnych nie obejmuje powszechnych przestępstw wnioskowych, a więc przestępstw ściganych na wniosek pokrzywdzonego.

Problematyka procesowa ścigania na wniosek rodzić się jednak może na tle tzw. kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu (art. 10 § 2 k.k.). Chodzi tu o sytuację, gdy przestępstwo podlegające postępowaniu doraźnemu wyczerpuje także znamiona przestępstwa wnioskowego nie podlegającego postępowaniu doraźnemu. Odróżnić tu należy dwie sytuacje: pierwsza, to kumulatywny zbieg przepisów ustawy karnej, gdy wniosek o ściganie został złożony, oraz druga, gdy brak jest wniosku uprawnionego podmiotu.

W związku z pierwszą sytuacją należy nawiązać do zapatrywania Sądu Najwyższego, który w wyroku z dnia 22 stycznia 1982 r. N 1/82 („Gazeta Prawnicza” nr 1/1982 z dnia 16.IV.1982 r.) stanął na stanowisku, że tryb postępowania doraźnego nie wyłącza możliwości stosowania kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy karnej w wypadku, gdy konkretny czyn zabroniony wyczerpuje znamiona zawarte zarówno w przepisie określającym przestępstwo podlegające postępowaniu doraźnemu, jak i w przepisie nie podlegające temu postępowaniu. Przyjmując to stanowisko za trafne,⁸ — co nie oznacza, że jest ono bezsporne⁹ — stwierdzić należy,

⁶ Por. W. Sieracki: Niektóre problemy postępowania doraźnego, WPP nr 2/1982, s. 140.

⁷ Tamże, s. 139, przypis 19.

⁸ Por. szerszą argumentację aprobowaną stanowisko SN a zawartą w cytowanej publikacji W. Sierackiego, s. 135-136.

⁹ Z. Ziewiński: Niektóre materialnoprawne problemy w dekreście z dnia 12.XII.1981 r. o postępowaniu doraźnym, WPP nr 1/1982, s. 9-11.

że rozstrzygnięcie SN jest konsekwencją braku w omawianym dekrete normy eliminującej kumulatywną kwalifikację czynu w sytuacji, gdy naruszony został także przepis karny określający przestępstwo nie podlegające trybowi dorażnemu. Wracając na grunt ścigania na wniosek stwierdzić więc należy, że w sytuacji gdy w toku postępowania przygotowawczego organ procesowy uzyskał wniosek o ściganie od uprawnionego podmiotu, nie stoi na przeszkodzie, by kumulatywną kwalifikacją objąć również przestępstwo wnioskowe, mimo że nie podlega ono postępowaniu dorażnemu.

Odpowiedź na drugi wariant, a więc czy kumulatywna kwalifikacja może obejmować również przestępstwo wnioskowe, nie podlegające trybowi dorażnemu mimo braku wniosku o ściganie, uzależnione jest od przyjęcia jednego z dwóch skrajnych poglądów prezentowanych w naszej literaturze. W tych warunkach wydaje się rzeczą nieodzowną nieco bliższe omówienie tych odmiennych kierunków wykładni, a to ze względu na istotne konsekwencje praktyczne, jakie rodzi przyjęcie lub odrzucenie jednego z nich.

Początkowo orzecznictwo Sądu Najwyższego lansowało pogląd, że w kumulatywnej kwalifikacji prawnej należy wskazać wszystkie zbiegające się przepisy ustawy karnej niezależnie od tego, czy wniosek został złożony.¹⁰ Pogląd ten spotkał się jednak z krytyką w literaturze.¹¹ W późniejszych orzeczeniach Sąd Najwyższy odstąpił jednak od tego kierunku wykładni¹² przyjmując, że przewidzianej w art. 10 § 2 k.k. kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu nie stosuje się do przepisów określających przestępstwa, których ściganie nie jest dopuszczalne ze względu na brak skargi uprawnionego oskarżyciela albo wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej, chyba że postępowanie zostało wszczęte przez prokuratora na podstawie art. 576 § 1 lub art. 577 § 2 k.p.k.¹³ Ale również i ten kierunek orzecznictwa znalazł oponentów w literaturze.

Stanowisko, że kumulatywna kwalifikacja prawna czynu powinna obejmować wszystkie zbiegające się przepisy niezależnie od tego, czy wniosek o ściganie został złożony, opiera się na poglądzie, że zasada trafnej represji i zasada obiektywizmu (art. 2 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k.) wymaga pełnej oceny czynu w jego całokształcie. Przepis art. 10 k.k. nie przewiduje żadnych ograniczeń w tym zakresie. Skoro w polskiej procedurze karnej ściganie bezwarunkowe jest regułą, a ściganie na wniosek wyjątkiem, to rozstrzygnięcie kolizji dwóch interesów nie może być

¹⁰ Por. wyroki SN: z dnia 16.I.1972 r. Rw 1478/70 (nie publikowany) oraz Rw 1488/70, „Informacja Prawnicza” nr 1/1971, s. 1.

¹¹ Do takiej wykładni krytycznie ustosunkowali się: Z. Miynarczyk: Glosa do wyroku SN z dnia 16.I.1971 r. Rw 1488/70, NP nr 11/1971, s. 1714-1718; A. Ferenc: Kumulatywna kwalifikacja prawna czynu w kodeksie karnym, NP nr 4/1971, s. 313; J. Grajewski: Zagadnienia procesowe przestępstw ściganych na wniosek, „Probl. Praworządności” nr 8/1972, s. 45-46; tenże: Ściganie na wniosek w polskim procesie karnym, Wyd. UG, Gdańsk 1982, s. 155-160; M. Lipczyńska: Aspekty proceduralne zbiegu realnego i kumulatywnego, PIP nr 7/1979, s. 89-91.

Wątpliwości, czy w ogóle jest dopuszczalne podjęcie ścigania z urzędu, gdy w grę wchodzi taki zbieg przepisów ustawy, w którym przepis przewidujący karę surowszą jest przepisem określającym przestępstwo ścigane na wniosek, a przestępstwo ścigane z urzędu zagrożone jest karą łagodniejszą — zgłaszał pod rządami k.k. z 1932 r. W. Daszkiewicz: Glosa do postanowienia SN z dnia 8.IV.1964 r. Rw 416/64, PIP Nr 2/1965, s. 343.

¹² Por. przykładowo: wyrok z dnia 18.XII.1971 r. IV KR 270/71 (nie publikowany); wyrok z dnia 14.I.1972 r. Rw 1432/71, „Biul. SN” nr 3/1972, poz. 45; uchwałę składu siedmiu sędziów SN z dnia 2.VI.1973 r. U 1/71, OSNKW nr 9/1973, poz. 115; wyrok z dnia 6.II.1979 r. V KR 184/78, OSN PG nr 8-9/1979, s. 117.

¹³ Por. cytowaną w przyp. 12 uchwałę SN z dnia 2.VI.1973 r. U 1/71.

dokonane na rzecz wyjątku z uszczerbkiem dla reguły.¹⁴ Konsekwencją praktyczną przyjęcia odmiennego poglądu byłaby konieczność ograniczenia postępowania karnego np. w wypadku zgwałcenia połączonego z zabójstwem tylko do rozpatrzenia sprawy o zabójstwo bez możliwości uwzględnienia okoliczności związanych z popełnieniem zgwałcenia. Nie byłoby — zdaniem przedstawicieli tej wykładni — „uzasadnione również przyjęcie następującego stanowiska: owszem, wolno i trzeba wyjaśnić dane zdarzenie w całokształcie okoliczności faktycznych, wszelako nie wolno stosować kumulatywnie kwalifikacji związanej z przestępstwem, co do którego brak jest wniosku. Przecież ograniczenie ścigania wymaganiem złożenia wniosku o ściganie jest uzasadnione wyłącznie interesem pokrzywdzonego, któremu może zależeć na tym, by dany czyn w ogóle nie był przedmiotem postępowania. Skoro zaś w tym wypadku czyn — z racji swego charakteru jako przestępstwo ścigane także bezwarunkowo — i tak już jest i musi być przedmiotem postępowania, to odpada tu jakakolwiek racja dla oszczędzenia oskarżonemu tej dodatkowej kwalifikacji z tytułu przestępstwa ściganego na wniosek”¹⁵

Przeciwnie stanowisko nie dopuszczające możliwości stosowania kumulatywnej kwalifikacji prawnej, jeżeli wniosek o ściganie nie został złożony, wychodzi z założenia, że w kwalifikacji prawnej czynu można i należy powołać wszystkie przepisy prawa materialnego, pod który dany czyn podpada, z wyjątkiem jednak wypadków, gdy na przeszkodzie stają bądź zakaz ustawowy (np. art. 246 § 1 k.k.), bądź też względy procesowe, do których niewątpliwie zaliczyć trzeba brak wniosku.¹⁶ Wskazuje się przy tym, że przy rozpatrywaniu tego zagadnienia nie można pominąć okoliczności, iż niektóre przestępstwa ścigane na wniosek przewidują wyższą karalność aniżeli przestępstwa ścigane z urzędu. Na przykład gdy sprawca przemocą doprowadza inną osobę, w obecności osoby poniżej 15 lat, do poddania się czynowi nierządnemu, to kumulatywna kwalifikacja czynu powinna się opierać na przepisie art. 168 § 1 w zbiegu z art. 177 k.k. Pierwszy z tych czynów zagrożony jest karą od 1 do 10 lat, drugi — tylko do 1 roku pozbawienia wolności. Krytykowany pogląd prowadziłby do wniosku, że nawet w wypadku braku wniosku o ściganie czynu z art. 168 § 1 k.k. sąd byłby — zgodnie z przepisem art. 10 § 3 k.k. — zobowiązany do wymierzenia kary na podstawie przepisu przewidującego karę najsurowszą, a więc na podstawie art. 168 § 1 k.k.¹⁷

Oba przeciwstawne stanowiska nie znajdują *expressis verbis* odzwierciedlenia w ustawie. Z punktu widzenia teoretycznego należałoby, jak się wydaje, przyznać rację poglądowi preferującemu rozstrzygnięcie kolizji na rzecz bezwarunkowego ścigania, a więc ujęcia w kumulatywnej kwalifikacji także przestępstwa wnioskowego mimo braku wniosku o ściganie. Za takim stanowiskiem przemawiałaby także zasada niepodzielności przedmiotu postępowania, z której przecież wynikają dyrektywy niemożności rozbicia prawnej i materialnej jedności czynu.¹⁸ Wydaje się, że przeważająca obecnie w orzecznictwie wykładnia przeciwna nie wynika wcale z negacji trafnych założeń teoretycznych. Opór budzą jedynie prawne konsekwencje tego stanowiska, które nie wynikają wyraźnie z ustawy i są szczególnie niekorzystne dla oskarżonego w zakresie kary jak i ewentualnej recydywy.¹⁹ Nie bez znacze-

14 M. Cieślak, Z. Doda: Przegląd orzecznictwa SN z zakresu postępowania karnego za 1973 r., „Palestra” nr 12/1974, s. 62; M. Cieślak, Z. Doda: Przegląd orzecznictwa SN w zakresie postępowania karnego (II półrocze 1979 r.), „Palestra” nr 11—12/1980, s. 82—83.

15 M. Cieślak, Z. Doda: jw., „Palestra” nr 12/1974, s. 62.

16 Z. Młynarczyk: jw., s. 1716.

17 Ibidem.

18 Por. szerzej M. Cieślak: Polska procedura karna, wyd. II, Warszawa 1973, s. 281—286.

19 Z. Młynarczyk: jw., s. 1716.

nia jest także ignorowanie interesu pokrzywdzonego, zwłaszcza przy przestępstwach względnie wnioskowych. Nie można także pominąć argumentu, że jeżeli np. jeden czyn narusza dwa przepisy ustawy materialnej, ale w stosunku do jednego z tych przepisów zachodziłoby przedawnienie ścigania, to w świetle art. 11 pkt 6 k.p.k. nie byłaby dopuszczalna kumulatywna kwalifikacja czynu, a tym samym pełna charakterystyka prawna czynu. Nie wydaje się, by *de lege lata* można odmiennie traktować inną przesłankę procesową, jaką w świetle art. 11 pkt 4 k.p.k. jest brak wniosku o ściganie.²⁰

Kontynuacją kierunku wykładni, który preferuje zakaz ujęcia w kumulatywnej kwalifikacji prawnej przepisu przestępstwa wnioskowego w sytuacji, gdy uprawniony podmiot wniosku nie złożył, jest przepis art. 5¹ § 1 projektu zmian przepisów kodeksu postępowania karnego.²¹ Stanowi on, iż „jeżeli po wszczęciu postępowania z urzędu okaże się, że czyn wypełnia znamiona przestępstwa ściganego na wniosek a z zawiadomienia o przestępstwie lub innego oświadczenia osoby uprawnionej nie wynika wyraźnie żądanie ścigania, poucza się ją o przysługującym jej prawie i w miarę potrzeby wyznacza termin do wypowiedzenia się. W razie nieudzielenia odpowiedzi albo złożenia przez tę osobę oświadczenia, iż nie żąda ścigania, postępowanie umarza się, chyba że czyn stanowi również przestępstwo ścigane z urzędu, wówczas bowiem prowadzi się je nadal w granicach tego przestępstwa...” (podkreśl. moje — J.G.).

Tak więc projektodawcy zmian skłaniają się do ustawowego rozwiązania omawianej problematyki w duchu wykładni prezentowanej przez Sąd Najwyższy w ostatnich latach. Z tych względów należy zająć stanowisko, że nie jest dopuszczalna kumulatywna kwalifikacja prawna czynu, gdy przestępstwo podlegające postępowaniu doraźnemu wyczerpuje również znamiona przestępstwa wnioskowego nie podlegającego temu postępowaniu, jeżeli wniosek o ściganie nie został przez uprawniony podmiot złożony.

3. Postępowanie uproszczone w świetle dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. a tryb ścigania na wniosek pokrzywdzonego

Zakres przedmiotowy trybu uproszczonego został poszerzony przepisem art. 16 pkt 1 dekretu o przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 3 albo karą pozbawienia wolności do lat 3 i grzywny. Wśród tej grupy przestępstw znajdują się dwa występki ścigane na wniosek: narażenie na zarażenie chorobą weneryczną (art. 162 § 1 k.k.) oraz przywłaszczenie cudzego mienia ruchomego (art. 204 § 1 k.k.). To ostatnie przestępstwo mogło być dotychczas ścigane w trybie uproszczonym tylko wówczas, gdy wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub zamierzona nie przekraczała 5000 zł (art. 419 § 1 pkt 3 k.p.k.).

Dalsze poszerzenie trybu uproszczonego statuuje przepis art. 16 pkt 2 dekretu, znosząc przesłankę szczególną tego trybu wymienioną w art. 419 § 1 pkt 3 k.p.k. W związku z powyższym jeżeli nawet wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub zamierzona przekracza 5000 zł, to tryb uproszczony może być stosowany także w odniesieniu do przestępstw wnioskowych z art. 203 § 1 i 204 § 2 k.k.

²⁰ Słusznie podnosi się w doktrynie, że warunkiem realizacji dyrektyw zasady legalizmu jest nie tylko zasadność faktyczna postępowania, ale także jego dopuszczalność prawna. Por. J. Tyłman: *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965, s. 126.

²¹ Opublik. przez Wyd. Prawnicze, Warszawa, wrzesień 1981.

Uproszczenia przewidziane dla trybu uproszczonego zarówno w postępowaniu przygotowawczym jak i sądowym są bez znaczenia dla problematyki ścigania na wniosek. Zarówno kodeks postępowania karnego jak i omawiany dekret nie inkorporuje przestępstw wnioskowych ściganych w trybie uproszczonym do grupy ściganych z urzędu ani też nie wprowadza innych zmian, które odbiegałyby od unormowań ściganych tych przestępstw w postępowaniu zwyczajnym.

4. Postępowanie przyspieszone w świetle dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. a tryb ścigania na wniosek pokrzywdzonego

Spośród przestępstw wnioskowych w trybie przyspieszonym mogą być ścigane dwa przestępstwa wnioskowe: zmuszanie do określonego zachowania (art. 167 § 1 k.k.) oraz zniszczenie lub uszkodzenie cudzego mienia w sposób inny niż podpalenie (art. 212 § 1 i 3 k.k.). Zakres stosowania postępowania przyspieszonego, jak zresztą każdego postępowania szczególnego, jest ograniczony tzw. szczególnymi przesłankami procesowymi, które dodatkowo, obok ogólnych przesłanek procesowych, warunkują dopuszczalność postępowania w tym trybie.²² Do takich szczególnych przesłanek trybu przyspieszonego należy m.in. charakter chuligański przestępstw podlegających temu trybowi (art. 447 § 1 k.p.k.).

Dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o postępowaniach szczególnych zalicza (w przepisie art. 18 pkt 1) do zakresu przedmiotowego trybu przyspieszonego — oprócz przestępstw wnioskowych z art. 167 § 1 i 212 § 1 k.k. — także przestępstwo wnioskowe krótkotrwałego użycia cudzego pojazdu mechanicznego (art. 214 § 1 i 3 k.k.). Jednocześnie jednak dekret eliminuje, w odniesieniu do wymienionych w art. 18 przestępstw, przesłankę charakteru chuligańskiego tych czynów.

Zarówno kodeks postępowania karnego jak i omawiany dekret nie znoszą wymagania złożenia wniosku o ściganie, jeżeli przestępstwo należy do kategorii wnioskowych. Podstawowym obowiązkiem organu ścigania — przed skierowaniem do sądu zawiadomienia w trybie art. 447 § 2 k.p.k. — jest uzyskanie wniosku o ściganie od uprawnionego podmiotu. Dopóki organ MO nie uzyska takiego wniosku, istnieje prawna niedopuszczalność postępowania karnego, a tym samym niedopuszczalność wniesienia do sądu zawiadomienia o przestępstwie w trybie art. 447 § 2 k.p.k., które przecież spełnia istotne warunki aktu oskarżenia²³ i akt oskarżenia zastępuje. Mimo więc powstania przesłanek szczególnych trybu przyspieszonego sprawa nie może być skierowana do sądowego trybu przyspieszonego.

5. Postępowanie przyspieszone w sprawach o wykroczenia według dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. a tryb ścigania wykroczeń na żądanie pokrzywdzonego

Ściganie „na wniosek” znane jest także prawu wykroczeń. Obowiązujący kodeks wykroczeń z 1971 r., w przeciwieństwie do kodeksu karnego, nie używa jednak określenia „ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego”, lecz dla oznaczenia wykroczenia, którego ściganie uzależnione jest od woli pokrzywdzonego, posługuje się zwrotem „ściganie następuje tylko na żądanie pokrzywdzonego”.²⁴

²² Szerzej na ten temat patrz: M. Cieślak: op. cit., s. 411; tenże: O przesłankach procesowych w polskim postępowaniu karnym, PiP nr 12/1969, s. 959; A. Gaberle: Postępowanie przyspieszone (...), op. cit., s. 23; Por. także A. Kordik (w): M. Lipczyńska, A. Kordik, Z. Kegel, Z. Świda-Lągiewska: Polski proces karny, Warszawa-Wrocław 1975, s. 466.

²³ A. Gaberle: op. cit., s. 26.

²⁴ Por. przykładowo art. 119 § 4, 124 § 3, 148 § 2 k.w.

Orzekanie przed kolegium do spraw wykroczeń następuje nie tylko w postępowaniu zwyczajnym. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia przewiduje w dziale VI szczególny tryb postępowania przed kolegium, tzw. postępowanie przyspieszone. W przeciwieństwie do kodeksu postępowania karnego (art. 447 § 1) kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia nie określa czynów, które mogą być w tym trybie ścigane, statuując w art. 70 § 1, że w razie szerszenia się na danym terenie określonych wykroczeń można wprowadzić w sprawach o takie wykroczenie postępowanie przyspieszone.²⁵ Na okres nie przekraczający ogółem 6 miesięcy w ciągu roku może ono być wprowadzone na obszarze całego Państwa przez Ministra Spraw Wewnętrznych, a dla obszaru poszczególnego województwa lub jego części — przez wojewodę lub prezydenta miasta stopnia wojewódzkiego w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości (art. 70 § 2 i 3 k.p.w.). Pomijając problematykę postępowania przyspieszonego w wypadkach indywidualnych z mocy samego prawa (art. 74 k.p.w.), w ramach ogólnego postępowania przyspieszonego ścigane mogą być następujące wykroczenia „wnioskowe”: z art. 123 § 1, 126 § 1, 127 § 1, 148 § 1, 150 § 1, 151 § 1, 154, 156 § 1 i 157 § 1 k.w.

Dekretem z dnia 12 grudnia 1981 r. postępowanie przyspieszone w sprawach o wykroczenia wprowadzone zostało na obszarze całego kraju przed kolegiumi do spraw wykroczeń przy terenowych organach administracji państwowej oraz przy urzędach morskich. Jednocześnie dekret taksatywnie wymienił w przepisie art. 21 pkt 1 wykroczenia zawarte w kodeksie wykroczeń oraz w innych ustawach dodatkowych (art. 21 pkt 2 — 23), które podlegają temu szczególnemu postępowaniu przyspieszonemu. Temu szczególnemu trybowi podlega także jedno wykroczenie ścigane na żądanie pokrzywdzonego: samowolne użycie cudzego mienia ruchomego (art. 127 § 1 k.w.). Warunkowość ścigania tego wykroczenia nie została zmieniona przez dekret o postępowaniach szczególnych. Organ, który doprowadza obwinionego do kolegium i zgłosi pisemny lub ustny (art. 73 pkt 1 k.p.w.) wniosek o ukaranie w związku z popełnieniem tego wykroczenia „wnioskowego”, musi się wykazać żądaniem pokrzywdzonego o ściganie. Żądanie pokrzywdzonego jest bowiem przesłanką procesową ogólną, warunkującą dopuszczalność postępowania w sprawach o wykroczenia niezależnie od odmiany postępowania. Niedołączenie do wniosku o ukaranie żądania pokrzywdzonego pociąga za sobą odmowę wszczęcia postępowania przyspieszonego przez przewodniczącego kolegium na podstawie przepisu art. 10 § 1 pkt 9 k.p.w.

Kończąc powyższą problematykę warto jeszcze przypomnieć, że w postępowaniu w sprawach o wykroczenia żądanie pokrzywdzonego ścigania wykroczenia może być przez niego cofnięte do momentu wszczęcia postępowania przez przewodniczącego kolegium (§ 19 zdanie drugie regulaminu działania kolegiów).²⁶ Cofnięcie przez pokrzywdzonego żądania ścigania rodzi te same skutki procesowe co cofnięcie wniosku o ukaranie, a mianowicie niemożność wszczęcia postępowania przez kolegium pierwszej instancji.²⁷ Instytucja cofnięcia żądania jest także aktualna w postępowaniu przyspieszonym unormowanym w dekreście z dnia 12 grudnia 1981 r., gdyż nie została szczególnym przepisem uchylona.

²⁵ Zgodnie z art. 70 § 1 k.p.w. nie mogą być ścigane w trybie przyspieszonym wykroczenia z art. 119, 120, 122, 124, 132 i 134 k.w., wśród których czyny z art. 119 § 4 i 124 § 3 są wykroczeniami „wnioskowymi”.

²⁶ Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 września 1974 r. (Mon. Pol. Nr 34, poz. 203).

²⁷ Szerzej na temat instytucji cofnięcia przez pokrzywdzonego żądania ścigania wykroczenia — patrz J. Grajewski: Ściganie na wniosek w polskim procesie karnym, op. cit., s. 220—227.